

АНА СИБИНОВИЋ

СТАРА ПОРОДИЧНА КУЋА АЋИМОВИЋА У ПРОГАРУ

Сажетак: Кућа Аћимовића у селу Прогару проглашена је за споменик културе Решењем Завода за заштиту споменика културе града Београда бр. 564/4 од 18. 8. 1975, а у процедури је брисања из Регистра културних добара од 2011. године. Кућа је подигнута око 1830. за имућну прогарску породицу Аћимовић. Овај тип куће с резбареним тремом, као најдекоративнија и занатски најсавршенија варијанта војвођанске сеоске куће, представљала је јединствену појаву на београдском подручју. У Заводу за заштиту споменика културе града Београда постоји и Главни пројекат планираних конзерваторских радова, којим је била предвиђена дислокација зграде, међутим, власник је кућу порушио почетком осамдесетих година прошлог века. Овај вредан споменик културе постао је део изгубљене баштине. Када и формално буде избрисан из Централног регистра културних добара, његове вредности можемо ишчитавати из сачињене техничке и фото документације.

Кључне речи: заштита споменика народног градитељства, војвођански тип куће у Београду, брисање из регистра културних добара, документација

Abstract: The house of the Aćimović family in the village of Progar, designated as cultural property in 1975 (CHPIB Order no. 564/4 of 18/08/1975), has been in the process of being removed from the Heritage Registry since 2011. The house was built around 1830 for a well-to-do local family. This type of houses with an elaborately carved wooden porch, as the most decorative and most adeptly built variant of the Vojvodina village house, was the only of the kind in the greater Belgrade area. The CHPIB keeps a conservation master plan for the building which envisaged its relocation. This valuable cultural property now forms part of the lost heritage. Once it is formally removed from the Central Heritage Registry, its values will only be preserved in the existing technical and photo documentation.

Keywords: protection of built vernacular heritage, Vojvodina house type in Belgrade, removal from the Heritage Registry, documentation

Увени српски песник и сликар Ђура Јакшић је још у време када су настајали објекти о којима се ми старамо као о споменицима културе, визионарски дефинисао проблем који нас данас мучи. У једном писму из Крагујевца, где је предавао као гимназијски професор цртања и краснописа, Јакшић се пријатељу пожалио на невероватан немар српског народа према свему што је лепо и племенито. Увек актуелна тема за нашу средину?

На територији Београда у последњих двадесетак година срушен је велики број сеоских кућа – упркос њиховом споменичком значају – предивних примера народног градитељства који сведоче о друштвеном развоју становништва и његовом историјском континуитету на одређеном простору. Питоми моравски луци, резбарени тремови, оцаклије и четворосливни кровови који се савршено стапају с природом, тако дубоко урезани у наш генетски код, ишчезавају нам пред очима. Најпоразнија је чињеница да заједно са домовима нестају

богата нематеријална култура и неопипљиве вредности у нераскидивој вези са њима, које нама и те како недостају. У оно време веома познати, народни неимари који су подизали објекте народног градитељства нама су данас анонимни. Нешколовани, они су знања преносили с колена на колена, стварајући тако куће по мери човека. Употребљавали су природне нешкодљиве материјале, примењивали пропорције људског тела, као што су лакат, стопа, палац, шака, користили природне благодети и начине за проветравање или загревање просторија...

Тимови стручњака Завода за заштиту споменика културе града Београда, који су континуирано вршили рекогносцирање терена у великом броју села, створили су документацију о сваком појединачном објекту. Темељним истраживањима и поступцима валоризације одабрани су објекти који су стављени под заштиту државе. Поштујући све постулате струке, израђена је обимна пројектна документација на основу које су

Сл. 1. Стара породична кућа Аћимовића у Пројару, ошћини изглед са северозапада

спровођени радови на техничкој заштити већег броја објеката народног градитељства. Неки од њих су заштићени на месту на којем су настали, док су други дислоцирани.¹

Након доношења Акта о утврђивању споменика културе, без обзира на то чије је власништво над објектом, примењује се режим који је предвиђен одредбама Закона о културним добрима.

Циљ стављања објекта под заштиту државе доношењем Одлуке о утврђивању објекта за споменик културе јесте чување од уништења или од предузимања нестручних интервенција. Формално стављање у овакав начин заштите, које није праћено благовременим и одговарајућим техничким интервенцијама, међутим, може негативно да се одрази и постигне супротан циљ.²

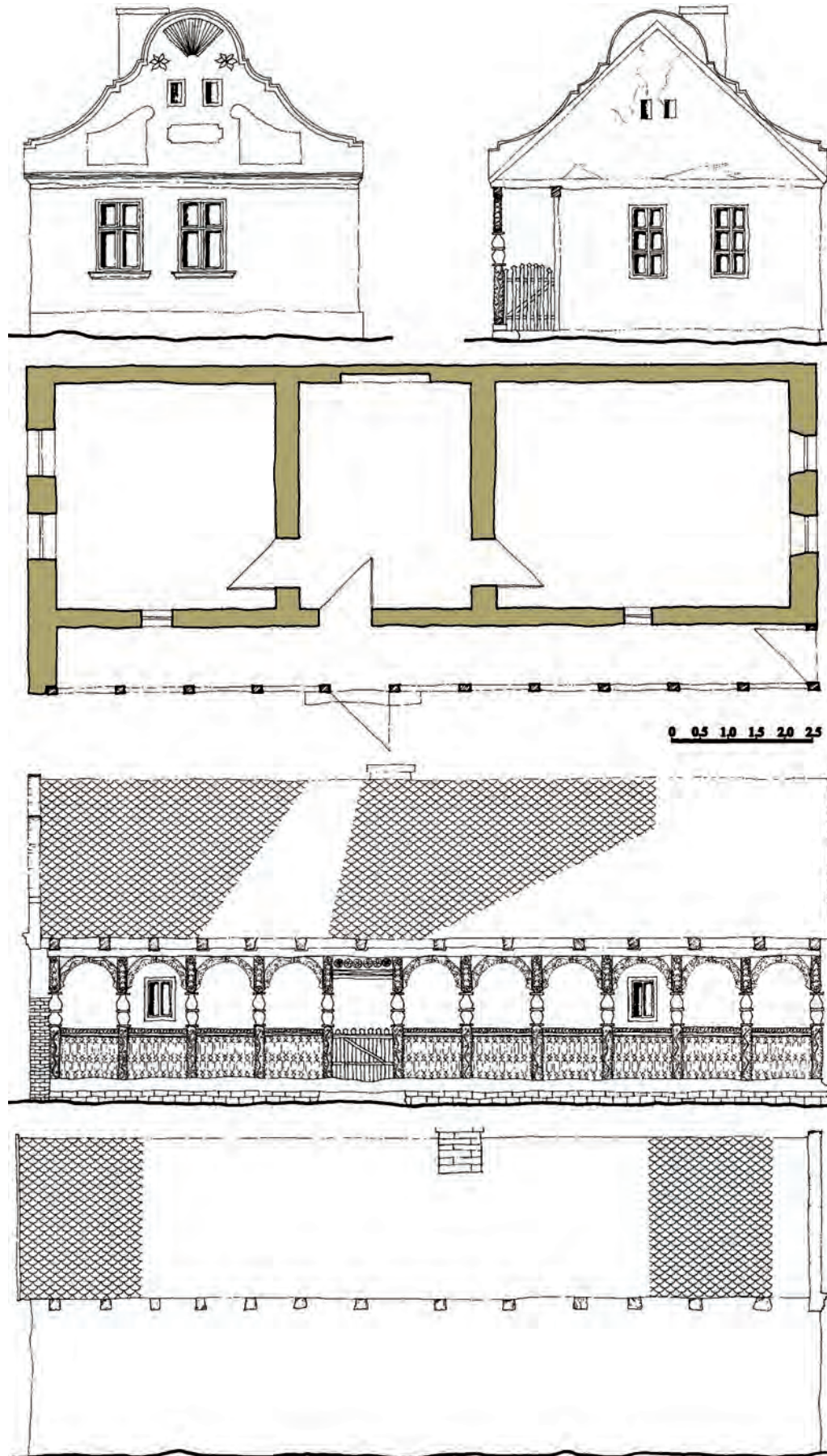
Велики је број примера да куће грађене од трoшних природних материјала, а стављене под заштиту државе, услед неблаговремених интервенција постају објекти у којима најчешће нико не живи, те неодржаване убрзано пропадају.

У зависности од исхода истраживања и анализе степена очуваности објекта одређује се начин заштите односно конзервација: рестаурација, реконструкција, конструктивна и грађевинска санација и планирање намене простора. Споменике културе народног градитељства у овом контексту не би требало одвајати од споменика градске архитектуре, јер су и једни и други на мети трансформација и уклањања услед тежњи за доминацијом нове градње. У оба случаја стварају се празнине, а баштина остаје без својих ослонаца.

Кућа Аћимовића у селу Пројару, која је проглашена за споменик културе Решењем Завода за заштиту споменика културе града Београда бр. 564/4 од 18. 8. 1975, у процедури је брисања из Регистра културних добара од 2011. године. Реч је о првом Предлогу одлуке о брисању који је израђен у Заводу за заштиту споменика културе града Београда у сврху скидања заштите. Иако се формално налази на списку заштићених непокретних културних добара, објекат на терену одавно више не постоји.³ Почетком осамдесетих година власник га је порушио.

СТАРА ПОРОДИЧНА КУЋА АЋИМОВИЋА У ПРОГАРУ

Сл. 2.
Стара породична кућа
Аћимовића у Прогару,
западна и источна фасада,
основа приземља, јужна и
северна фасада,
(графичка обрада:
Оливера Милић)

Сл. 3.
Општин изглед с јуџа

Сл. 4.
Трем, детаљ

СТАРА ПОРОДИЧНА КУЋА АЋИМОВИЋА У ПРОГАРУ

Кућа се налазила у селу Прогар, које је, као и већина насеља Доњег Срема, настало у другој половини XV века, после пада српске деспотовине, 1459. године. Срем у овом периоду није постао стетиште само српске феудалне емиграције већ и сеоског становништва које, повлачећи се пред Турцима, а са жељом да остане ближе домовини, насељава управо области уз Саву и Дунав. Тако је на левој обали Саве преко пута Обреновца, некадашњег Палежа, настао и Прогар, чије се име први пут помиње 1716. у Тефтеру митрополита Мојсија Петровића. Ово истичемо јер је током XVII и XVIII века знатан трговачки промет између Аустрије и Турске ишао баш преко Палежа, што је имало утицаја и на привредни развој Прогара.

Срби у Доњем Срему почетком XIX века чине више од 80 одсто становништва и захваљујући близини границе економски јачају и далеко премашују развој суседне Србије, која проживљава бурне последње године турске окупације и националне устанке. Израз културног развоја као и општег просперитета свакако је и отварање основне школе у Прогару двадесетих година XIX века.

Сл. 5. Трем, стуб

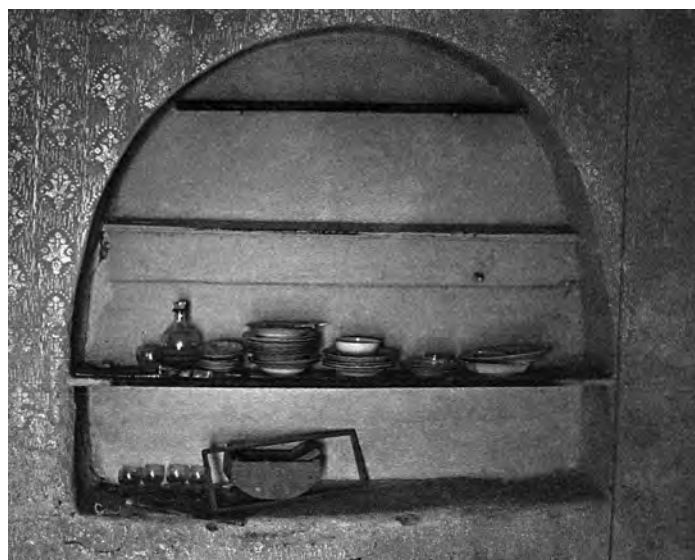

Таква привредно развијена и економски ојачана средина изнедрила је и изванредно квалитетну стамбену архитектуру високог грађевинског домета. Већ крајем XVIII и почетком XIX века, у Прогару настају простране и лепе куће, чија су највреднија одлика веома декоративни и живописно резбарени тремови. Примери оваквих грађевина су свакако Кућа породице Дацевић и Стара кућа породице Аћимовић, подигнута око 1830, која је са својим фантастичним украсима на дрвеном трему, китњастим барокним забатом и луксузном капијом представљала статусни симбол богатог земљорадника. Та кућа је била типичан примерак војвођанске народне архитектуре, издужене правоугаоне основе с просторијама у низу, чеоног типа са забатом према улици, *оџаклијом* у средини и по једном собом са сваке стране. Дуж целе подужне дворишне фасаде протезао се богато резбарен дрвени аркадни трем. Кров је био класичне конструкције, двоводан, нешто надвишен и покривен бибер црепом. Посебно детаљно су били обрађени делови ентеријера куће, као што су *банак*, под од октогоналних опека у *оџаклији* и дашчане *шамовац*

Сл. 6. Бојатио резбарен дејтаљ трема

Сл. 7. Засвођена ниша (за одлајање посуђа), ојшћи излел

Сл. 8. Оцаклија, пог од ојека, гећал

таванице у свим просторијама. Обрада ентеријера, таваница, подова и нарочито трема издвајали су је од познатих и евидентираних кућа војвођанске архитектуре на подручју Београда.⁴ Својим специфичностима, она је ансамблу народне архитектуре на територији нашег главног града давала додатну стилску контрастну димензију.

Тип стамбене куће с резбареним тремом, иначе најдекоративнија и занатски најсавршенија варијанта војвођанске куће, био је у време настанка привилегија изразито богатих власника. Циљ декоративно обрађене капије, котабање и тремова био је – бар у Војводини – да истакну значај и величину поседа. Ова тежња, за разлику од оне присутне у балканској архитектури, где је све подређено удобности становања, карактеристична је за наше крајеве који су били под већим западним

утицајем и где су градска средина и њени друштвени односи извршили, много раније и снажније, утицај на село. Тако је Стара кућа породице Аћимовић у Прогару представљала не само један од ликовно и архитектонски највреднијих споменика народне архитектуре него и својеврсно сведочанство о друштвеном и културном развоју београдског подручја.⁵

У конструктивном погледу, кућа је била мешавина бондручне и масивне конструкције делимично изведене у черпићу, опеци и набоју. Разноврсност материјала у зидовима указивала је на раније изведене интервенције и адаптације на објекту. У време израде нове фасаде на зиду према улици употребљена је опека. Черпић и бондрук у зиду према трему остаци су првобитне конструкције, док се набој јавља као последица санације.

Почетком седамдесетих година XX века спроведена су детаљна истраживања на основу којих је Стара кућа породице Аћимовић у Прогару проглашена за споменик културе. Намере њеног власника међутим нису биле да у њој станује већ да на истом месту сазида нови објекат. Служба заштите је после темељног истраживања сачинила Главни пројекат конзерваторских радова на овом споменику културе, који је обухватао детаљну техничку документацију и комплетан опис радова. Предвиђена је дислокација зграде у центар села, где је кућа требало да буде реконструисана и претворена у музеј села у оквиру школе.⁶

Како је традиционална архитектура жива докле год је жива нека од њених функција, идеја отварања музеја удахнула би нови живот овој старини, а делови културне баштине били би доступни новим генерацијама. Основна функција споменика културе – преношење искуства будућим генерацијама – била би остварена.

Живимо у времену у којем музеји већином не раде, стварају се нови обрасци у облицима који су супротни од едукативних, сеоски објекти се неретко стављају у функцију етно-комплекса који се експлоатишу у туристичке и угоститељске сврхе, међутим, једино указивање на праву вредност јесте указивање на аутентичност.

На месту старе породичне куће Аћимовића, која је некада мамила уздахе и изазивала завист становника Прогара, од 1980. године налази се зграда нешто мањих димензија, која се ни по чему не разликује од хиљада других.

Анализа предвиђених пројеката конзерваторских радова указује на то да су у време када су настајали предлагали најбоље могуће решење. Не постоји лак одговор на питање ко је крив. Неопходна је симултана акција законодавца, који ће предвидети оштрије казне за непоштовање Решења о условима и мерама техничке заштите; судске власти, која ће ефикасно и слепо кажњавати девастатора блага, и државне управе,

СТАРА ПОРОДИЧНА КУЋА АЋИМОВИЋА У ПРОГАРУ

која ће омогућити благовремену реакцију стручњака и очување споменика, којих је све мање. Овим прилогом желели смо да укажемо на напоре Службе заштите у очувању народног градитељства у околностима када је власницима брига о културном добру сувише велики терет, а непоштовање закона не представља основ за било какву санкцију.

Тако је још један вредан споменик културе постао део изгубљене баштине. Када и формално буде избрисан из Централног регистра културних добара,

преостаје трајно чување кроз комплетну техничку и фото документацију, које често говоре много више од речи о лепоти коју је тешко сакривати.

Ана М. Сибиновић,
етнолог

Завод за заштиту споменика културе града Београда
ana.sibinovic@beogradskonasledje.rs

НАПОМЕНЕ:

- 1] Живковић 2007: 10.
- 2] Nenadović 1980: 24.
- 3] Одлука о брисању из Регистра непокретних културних добара – споменика културе „Стара породична кућа Аћимовића у Прогару“ сачињена је у Заводу за заштиту споменика културе града Београда 2011. године и у процедури је да се објави у *Службеном гласнику Републике Србије*.
- 4] Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда, Досије споменика културе, Документација о утврђивању споменичких својстава о упису у Регистар споменика културе, Мирјана Поповић.
- 5] Живковић 2007: 136.
- 6] Техничка документација Завода за заштиту споменика културе града Београда: Главни пројекат конзерваторских радова пројекат бр. 611 из децембра 1979. године. На основу одредаба члана 20. Закона о изградњи инвестиционих објеката (*Службени гласник СРС*, бр. 25/73) главни и одговорни пројектант за израду главног пројекта конзерваторских радова на споменику културе Кућа Аћимовића у Прогару дипл. инж. арх. Зоран Јаковљевић; извршилац унутрашње контроле техничке документације: исправности техничких решења и рачунски тачне и комплетне документације: арх. Мирјана Дедић Никитовић. Главни пројекат конзерваторских радова, СИЗ – културе града пројекат број 962.

Извор илустрација:

Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда

ЛИТЕРАТУРА:

- Живковић, Н. (2007), *Народно градишело своје споменик културе града Београда*, каталог, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда: 10; 136.
- Nenadović, S. M. (1980), *Zaštita graditeljskog nasleđa*, Београд: Универзитет у Београду, Архитектонски факултет: 24–27.
- Nešković, J. (1986), *Revitalizacija spomenika kulture*, Београд: Универзитет у Београду, Архитектонски факултет.

Summary: ANA SIBINOVIC

OLD HOUSE OF THE AĆIMOVIĆ FAMILY IN PROGAR

The purpose of placing a building under state protection by issuing a resolution declaring it a heritage property is to protect it against demolition or incompetent interventions. If unaccompanied by appropriate and timely technical protection measures, this status can remain nominal and produce the result opposite to the one desired.

The house of the Aćimović family in the village of Progar is a heritage property in the process of being removed from the heritage registry. Although formally included in the list of protected immovable cultural properties, the house has been long gone. The Heritage Protection Service conducted a thorough research and developed a plan of conservation work, which comprised a detailed technical description of the work involved and envisaged the relocation of the building onto a site in the centre of the village, where it was to be reconstructed and turned into a village museum affiliated to the local school.

Since 1980 the site of the former Aćimović family house is occupied by a banal dwelling. To prevent this from becoming common practice requires simultaneous action of the legislature, which should introduce harsher penalties for non-compliance with the Heritage Protection Service's Order on conservation requirements and standards, the judiciary, which should be efficient and blind in sanctioning heritage wreckers, and the government, which should enable the heritage protection professionals' timely intervention and the preservation of the dwindling heritage. The purpose of this contribution is to draw attention to the efforts that the heritage protection services are putting into preserving built vernacular heritage in a situation where the owners of heritage buildings find their maintenance too heavy a burden to bear and where disrespect for law does not incur any punishment whatsoever.

ILLUSTRATIONS:

Fig. 1 Old house of the Aćimović family in Progar, view from the northwest

Fig. 2 Old house of the Aćimović family in Progar, west and east elevations, floor plan, south and north elevations
(graphic by Olivera Milić)

Fig. 3 View from the south

Fig. 4 Porch, detail

Fig. 5 Porch, column

Fig. 6 Porch, ornate wood carvings, detail

Fig. 7 Arched niche (for storing kitchenware)

Fig. 8 *Odžaklija* (room with a hearth with a chimney), brick floor, detail

Source of illustrations:
CHPIB Documentation